

Isamaa on hädaohus – meie ajalugu hävitatakse

Valter Lang

Eesti rahvas sai kolmapäevaõhtusest «Aktuaalsest kaamerast» teada järgmist: «Kevad on üks paremaid aegu metallidetektoriga muinasaarete otsijatele, sest põllutööd toovad maha maetud aarded päevavalgele.»

Ilmselt tormasid nüüd endale metalliotsijaid hankima needki, kel seda veel pole. Sest uudisnupust võis edasi kuulda, kui palju õnnestunud aardeleid sisse võib tuua: 65 000, 85 000, 100 000... Ja võit on kordades tõenäolisem kui Viking Lotos või Royal Casinos mängides. See, et must detektorism ja arheoloogiapärandi rüüstamine on Eestis terav probleem, nagu sõnas muinsuskaitseameti arheoloogianõunik Nele Kangert, jäi täiesti aardeotsija Heiko Vaalundi optimismi varju, mille kohaselt «tegelikult iga aastaga tuleb uut väiksemat kraami üles, iga künniga tuleb üles» ja et «randaalitud põld on parem koht otsimiseks kui küntud».

Mis siin siis valesti on, võib lugeja küsida, detektoristid toovad ju peidus olnud muinasesemed päevavalgele, otse arheoloogide töölauale. Tegelikult on siin mitu väga suurt probleemi, mis üksteisega haakudes viivad hoopis vastupidisele tulemusele, meie kirjutamata ajaloo hävitamisele.

Ainsad allikad meie vanema ajaloo kohta peituvad maapõues. Sinna sattusid nad muistse elutegevuse käigus pikkade aastasadade jooksul. Ja nad on seal kindlas kontekstis, seoses teiste esemete, rajatiste ja muude elutegevuse jälgedega. Üksik ese omaette ei räägi meile just palju kunagisest elust; tähenduse ja tausta annab kontekst.

Ja just kontekst on see, mille me detektorismi tõttu kaotame. Maastikul käies võib järjest sagedamini näha kohti, mille detektoristid on oma aukudega justkui ära perforerinud. Enamasti on need seni teadmata ja/või muinsuskaitse alla võtmata muistised, kust on metallesemad välja korjatud. Tihti tuuakse ühest ja samast piirkonnast hulganisti välja võetud esemeid, mille kohta võib juba kaugelt vaadates öelda, et tegu on muinaskalme hauapanustega. Pärast esimest seesugust leidu tulnuks töö sellel objektil lõpetada ning anda teavet muinsuskaitseametile. Aga ei, hasart ja hoolimatus sundisid edasi kaevama. Tulemuseks on järjekordne muistis, mille sõnum meie ajaloole on hävitatud. Selliselt väljakaevatud esemed ei oma enam seda infoväärtust, mis neil oleks olnud siis, kui nad oleks avastatud teaduslike väljakaevamiste käigus. Teaduslikud väljakaevamised erinevad tavalise augu kaevamisest selle poolest, et need viiakse läbi teatud kindla probleemi uurimiseks ning tulemuse saavutamise huvides dokumenteeritakse üksikasjalikult kogu kontekst, võttes abiks nii arheoloogia kui loodusteaduste meetodite rikkaliku pagasi, et ükski infokild kaduma ei läheks.

TEADLASE PILGUGA

Vaadates aga hiljuti läbi kogu detektoristide seni üle antud materjali, haaras mind õudus - sadade ja tuhandete ühikute kaupa kontekstita esemeid. Jah, seal on mündiaardeid, mille suurt numismaatilist väärtust väljendavad leiutasudeks makstud summad. On nende ainulaadsuse tõttu hinnalisi esemeid, kuid millegipärast väga vähe. Aga ülejäänud on kontekstita massmaterjal, mille väärtus on Eesti ajaloo seisukohalt väike. Me ei tea, kui palju muistiseid nende saamiseks on lõhutud, kuid esemete hindamiseks on kümned eksperdid pidanud tegema sadu tunde tööd. See materjal on ummistanud meie vähesed konserveerimislaborid. Nüüd katavad nad kümneid meetreid hoidlariiuleid. Muinsuskaitseameti kapid on triiki täis uutest roostetavatest leidudest, mis alles ootavad ekspertiisi, konserveerimist, hoiustamist. Iga aastaga tuleb selliseid asju juurde 4000 ringis, kuid eelarvelisi vahendeid kärbitakse.

Muinsuskaitseeadus keelab detektorismi kaitsealustel objektidel. Tohtuks bürokraatlikuks probleemiks on kujunenud aga just uute muististe kaitse alla võtmine. «Iga koha kohta peab bakalaureusetöö mahus uurimuse kirjutama, et juristid ikka usuksid, et koht vajab kaitset,» on nentunud muinsuskaitseameti arheoloogia valdkonna endine juht Ulla Kadakas (PM, 5.04.22). Hoolimata tohutust tööpõllust tema koht aasta algul koondati, samuti nagu ka kahe teise arheoloogiaspetsialisti koht mõni kuu hiljem. Kadaka sõnul lisandub ainuüksi detektoristide töö tulemusena igal aastal 50-100 leiukohta, mis tuleks edasiste rüüstamiste vältimiseks kohe kaitse alla võtta. Kaitse alla ei jõua neist aga peaaegu ükski ning rüüste jätkub.

Kujunenud kriisiolukorra arutamiseks Tartus 22. aprillil kokku kutsutud üleriigilisel arheoloogide foorumil peeti hädavajalikuks kehtestada detektorismile moratorium, kuni avastatud muistised pole võetud kaitse alla ja kuni pole leitud lahendust leidude menetlemiseks. Vastasel juhul meie ajalugu lihtsalt hävib.

[Ilmunud ajalehes Postimees 30. aprillil 2022](#)